

УДК 81'271:821.161.2.09 Стефаник
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.4>

ОЦІННО-ОБРАЗНІ НОМІНАЦІЇ В НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

VALUING-FIGURATIVE NOMINATIONS IN THE SHORT STORIES OF VASYL STEFANYK

Соловій У.В.,

orcid.org/0009-0008-5111-3925

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»*

Ковальчук М.П.,

orcid.org/0000-0003-0483-8946

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»*

У статті на матеріалі новел Василя Стефаника «Пістунка» та «Злодій» з'ясовано смислове наповнення аксіологічного аспекту семантики оцінно-образних номінацій, що, виявляючись у відповідному контексті, характеризує об'єкт з позиції ставлення до нього суб'єкта й може експліцитно чи приховано міститися в структурних елементах слова чи в різноманітних конотативних нашаруваннях тощо; досліджено функціонування оцінно-образних номінацій у структурі художнього тексту – смислопороджувальної величини, які увиразнюють інтенцію автора й «наміреність» самого тексту, структурують його емоційний простір, конденсують змістову інформацію, окреслюють основну дотекстову ідею, підсилюють вагу індивідуального світосприймання героїв; висвітлено прагматичну зумовленість зазначених найменувань; визначено роль аксіологічних номінацій як засобів текстотворення й структурування в новелах-зразках «малої прози», що мінімальним обсягом мовного матеріалу покликані створити відповідний психологічний фон розгортання подій, передати динамізм, незвичайність ситуації, високу концентрацію почуттів і дії; встановлено співвідношення та презентовано взаємодію об'єктивного (деонтичного, ознакового) і суб'єктивного (аксіологічного, власне оцінного) факторів аксіологічної структури оцінно-образних номінацій у процесі активізації конотативних сем позитивного чи негативного характеру; представлено зазначені фактори оцінки як доміанти значення стрижневих номінацій аналізованих художніх творів, що синтезують семантичний континуум, превалювання тієї чи тієї семи в якому визначається відповідною прагматичною ситуацією і ступенем об'єктивності (істинності) висловлювання, що містить оцінну номінацію; виокремлено роль внутрішньої форми номінації-заголовка як імпліцитного вияву оцінності на текстовому рівні, дотекстової ознаки, що, реалізуючись, сприяє новому прочитанню художнього тексту й уже у своїй основі містить аксіологічну сему з відповідним знаком «+» чи «-», відправної точки формування мотивів, модифікації поведінки головних героїв, їхніх стосунків, внутрішнього світу, виразника образності художнього тексту.

Ключові слова: аксіологічна модальна рамка, аксіологічна шкала, внутрішня форма слова, ключове найменування-заголовка, об'єктивний фактор оцінки, оцінно-образна номінація, суб'єктивний фактор оцінки, художній текст.

The article based on Vasyl Stefanyk's short stories «Pistunka» and «Zlodyi» clarifies the semantic content of the axiological aspect of valuing-figurative nominations, which, when manifested in the appropriate context, characterizes the object from the subject's point of view and can be explicitly or implicitly contained in the structural elements of the word or in various connotative layers etc.; the functioning of valuing-figurative nominations in the structure of a fiction text as a meaning-generating quantity that emphasizes both the author's intention and the intention of the text itself, structures its emotional space, condense content information, outline the main pre-textual idea, and reinforce the weight of the characters' individual worldviews; the pragmatic conditioning of these names is highlighted; the role of axiological nominations as means of text creation and structuring in short stories, which are examples of «Small Prose» is determined. With a minimal amount of linguistic material, they are designed to create the appropriate psychological background for the unfolding of events, convey the dynamism and unusualness of the situation, and the high concentration of feelings and actions; the correlation between and interaction of objective (deontic, sign-bearing) and subjective (axiological, evaluative) factors of the axiological structure of valuing-figurative nominations in the process of activating connotative semes of a positive or negative nature; the above-mentioned valuing factors are presented as the dominant meanings of the core nominations of the analyzed works of art, which create a semantic continuum, the prevalence of one or another semantic field in which is determined by the corresponding pragmatic situation and the degree of objectivity (truthfulness) of the statement containing the valuing nomination; the role of the word's inner form of the – key name-title as an implicit manifestation of evaluativeness at the textual level, a pre-textual feature, which, when realized, contributes to a new reading of the fiction text the feature, already at its core, contains an axiological seme with the corresponding sign «+» or «-», the starting point for the formation of motives, the modification of the behavior of the main characters, their relationships, their inner world, and the expression of the imagery of the fiction text.

Key words: axiological modal frame, axiological scale, inner form of a word, key name-title, objective evaluation factor, valuing-figurative nomination, subjective evaluation factor, fiction text.

Функціуючи в художньому тексті, зокрема в новелах Василя Стефаника, оцінно-образні номінації репрезентують два способи використання мовної інформації: дескриптивний (фіксування, повідомлення, констатація фактів, подій, явищ навколишньої дійсності) та динамічний (вираження почуттів, спонукання до дії, переконання в чомусь тощо), які своєю чергою реалізуються у відповідних факторах аксіологічної структури зазначених найменувань: деонтичному (об'єктивному, описовому) і власне оцінному (аксіологічному, суб'єктивному).

Останній, пов'язаний з емоційною сферою мовця й комунікативними цілями висловлювання, виявляється у відповідному контексті, який не стільки мотивує структурні значення номінативних одиниць, скільки актуалізує імпліцитні семантичні відтінки, необхідні для включення в зазначений акт комунікації, для вираження й передачі позамовної інформації [6, с. 15].

Важливим інструментом виявлення прихованих смислів тексту художнього твору є оцінно-образні номінації. Їхня внутрішня форма, кваліфікативна маркованість і здатність до трансформації, можуть «передбачити» основні напрями розгортання подій, сприяють виявленню латентних наміреностей, здатних залишатися інваріантними при будь-яких текстових трансформаціях.

Категорії оцінки і внутрішньої форми слова вивчали представники передусім філософської, а згодом і лінгвістичної традицій, наприклад: Аристотель, Вільгельм фон Гумбольдт, Джордж Едвард Мур, Густав Шпет, Іван Огієнко, Іммануїл Кант, Олександр Потебня та інші. Функційний підхід до аналізу зазначених категорій зумовив актуалізацію низки проблем, які репрезентують зв'язок аксіологічної номінації та її внутрішньої форми з художнім текстом (Марія Голянич, Леся Ставицька, Олександр Ткаченко) і висвітлюють їхню роль як важливих елементів формування індивідуального письменницького стилю (Олександр Біличенко, Тетяна Космеда, Лариса Масенко, Надія Сологуб).

Особливої актуальності функціонування оцінно-образних найменувань набуває у творах Василя Стефаника – майстра новели, кожне слово якого має потужне емоційне навантаження й концентрує смислову полісемантичність. Відтак у новелах автора аксіологічні номінації часто є образо- й текстотвірними засобами, оскільки увиразнюють як інтенцію автора, так і наміреність самого тексту – «динамічної, стратифікаційно-когерентної полізначеннєвої величини, соціо-

культурного феномена» [12, с. 17]; структурують його емоційний простір; конденсують змістову інформацію; окреслюють основну дотекстову ідею; підсилюють вагу індивідуального світосприймання героїв.

Поліфункційність аксіологічних найменувань і їхня здатність конденсувати змістову інформацію визначають **мету наукового дослідження** – висвітлити прагматичну зумовленість оцінно-образних номінацій як текстоорганізуючих і образотвірних засобів у творах Василя Стефаника [11, 272 с.].

У новелі «Пістунка» [11, с. 162] перед реципієнтом постає складне завдання: розмежувати два типи світосприйняття, кожен з яких активізується шляхом використання різного, навіть протилежного типу найменувань аксіологічного характеру, і визначити «істинність» висловлювання, у якому вони функціонують як домінантні.

Художній текст імпліцитно модифікує два відмінні світобачення: доросле, надто суб'єктивізоване, у якому провідна роль належить власне оцінному компоненту значення номінації з різко негативним відтінком (лексеми «*байстрюк*», «*гусарева дитина*», «*не наша дитина, а гусаря московського*» тощо), і дитяче, у творі близьке до істинного, що активізується об'єктивним (дескриптивним) компонентом значення найменування (номінації, що відображають стереотипні уявлення про об'єкт, близькі до реального розуміння стану речей, наприклад: «*це така дитина, як кожна*» [11, с. 162].

Саме взаємодія об'єктивного і суб'єктивного чинників оцінки, домінування одного з них у відповідній комунікативній ситуації аналізованого тексту новели виконують важливі образо- й текстотвірну функції.

У творі змальований невеликий епізод з дитячого життя. Маленька Парася пропонує друзям погратися в похорон. Роль покійника виконуватиме живе немовля, яке дівчинка бавить, оскільки «... *тато казали вночі..., що ця гусарева дитина має вмерти*» [11, с. 162].

У контексті описаної автором комунікативної ситуації найменування «*гусарева (гусарська) дитина*» набуває оцінного характеру (відносний прикметник «*гусарська*», як і присвійний «*гусарева*», – дитина «*гусаря*», московського солдата, – поза контекстом не містить у значенні оцінної конотації). Номінація виконує функцію контекстуального синоніма до іншого, стрижневого в тексті слова з виразним оцінним відтінком у семантиці – «*байстрюк*» («*байстрюк*» *зневажл., лайл.* – позашлюбний син) [9, с. 191].

Згідно з «Етимологічним словником української мови», лексема «байстрюк» (позашлюбна дитина) через польське посередництво запозичена з німецької мови і походить від фр. ст. *bastard*, що зводиться до пізньолатинського *bastardus*, утвореного від *bastum* («в'ючне сидло»). Отже, *bastardum* означало «син в'ючного сидла» (жартівливий натяк на стосунки між служницями заїжджих дворів, корчем і погоничами мулів) [4, с. 118].

Як бачимо, внутрішня форма найменування «байстрюк» закладена в етимоні, містить оцінну сему, що виявляється в сучасному використанні також, але вже не з жартівливим, а різко негативним відтінком. Власне оцінний (суб'єктивний) компонент значення номінації особливо виразно актуалізується в контексті подій, змальованих автором у творі.

Назване слово використовують у тексті тільки один раз – під час переказування маленькою пістункою Парасею розмови її батьків, яку та випадково підслухала вночі. Адресати повідомлення довідуються про сумну історію дитини, яка не є батьковою, «гусарською», а тому повинна померти.

Будучи контекстуальним синонімом до слова «байстрюк», номінація «гусарська дитина» трансформується з ціннісно нейтральної в оцінну, оскільки об'єкт оцінювання «дитина» стає функціонально значущим і може порівнюватися: *батькова дитина (наша, хороша)* – *гусарська дитина (чужа, погана)*. Автор акцентує на оцінному компоненті значення найменування «гусарська дитина», співвідносного з лексемою «байстрюк», який не лише визначає відповідну психічну реакцію, сприяє зміні емоційного стану адресата, а й модифікує перебіг подій у творі, «маркує» весь текст і спрямовує його у визначене ним самим русло – дати відповідь на запитання, чому потрібно «душити цю дитину?», «адже це так дитина, як кожда...» [11, с. 162].

З нічної суперечки батьків мала Парася довідується, що немовля, яке бавить дівчинка, не слід любити, бо воно «не наша дитина, а гусаря московського», «байстрюк». Закарбувавшись у її пам'яті, слово «дитина» в контексті нічної розмови стало синонімом до оцінного найменування «байстрюк» і відповідно маркером для всього тексту новели. Соціально-оцінний компонент його значення надалі модифікує поведінку «гурту пістунка і пістунів» [11, с. 162]. Вирішивши, що ця дитина повинна померти («... або ти її вбий, або закопай, а я її не хочу» [11, с. 162], діти організовують гру-похорон з голосінням, оскільки «цю

гусареву дитину... мають задушити, тому не гріх голосити» [11, с. 162].

Незважаючи на нейтральність номінації «дитина» за шкалою оцінювання в позаконтекстній ситуації, вона, використовуючись у новелі з означеннями «не наша», «ця», «московського гусаря», «гусарева», трансформується в оцінне найменування «байстрюк» з різко негативним відтінком у значенні. Як бачимо, визначальним для поведінки героїв новели є саме суб'єктивний семантичний компонент аксіологічної номінації «байстрюк» («гусарева дитина»), який не тільки сигналізує про негативне ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта, а є тим чинником, що акумулює відповідну, викликану нічною розмовою ситуацію.

Однак слід пам'ятати, що аксіологічне найменування передбачає наявність дескриптивного (об'єктивного, ознакового) компонента, який орієнтується власне на характеристики самих предметів чи явищ, що є основою будь-якої оцінки. Тому, акцентуючи на емотивному (суб'єктивному) компоненті значення лексеми, необхідно враховувати реальні, наявні поза свідомістю суб'єкта оцінки ознаки об'єкта (стереотипні уявлення про байстрюка як позашлюбну дитину стали тією основою, на якій базується процес оцінювання суб'єктом, дівчинкою, об'єкта, немовляти).

Крім оцінного стереотипу (стандартних дескриптивних властивостей об'єктів, загальноприйнятого уявлення про них), необхідним елементом аксіологічної структури є відповідна шкала, що власне відображає два основні аспекти оцінки: об'єктивний (властивості об'єкта, який оцінюють) і суб'єктивний (ставлення суб'єкта до об'єкта оцінки).

Найменування «байстрюк» унаслідок активізації й трансформації дескриптивного компонента значення в оцінний переходить у зону «негативного оцінювання» на згаданій вище шкалі. Саме завдяки актуалізації негативної ознаки оцінна номінація відповідає зоні сьомого елемента аксіологічної шкали (ще з часів Аристотеля традиційно використовують градуйовану шкалу (т.зв. шкалу оцінки), що вважається однією з сутнісних ознак аксіологічної модальної рамки і на сьогодні складається з семи елементів: 1) дуже хороший – 2) хороший – 3) достатньо хороший – 4) нейтральний – 5) доволі поганий – 6) поганий – 7) дуже поганий [7, с. 17–109].

Безпосередньо взаємодіючи з найменуванням «дитина», яке займає на оцінній шкалі нейтральну позицію, лексема з конотативним нашаруванням негативного характеру «байстрюк» спричинює

зміщення номінації «дитина» теж у бік негативної оцінки. Підтвердженням цього на текстовому рівні є використання слова в сполученні з означеннями, які в зазначеному контексті відіграють роль інтенсифікаторів оцінного компонента.

Лексема «дитина», нейтральна для оцінки, поєднуючись з контекстуальними інтенсифікаторами «ця», «не наша...», а гусаря московського», «гусарська», «гусарева», збагачується в описаній ситуації негативним відтінком. Саме тому для пістунів і пістунок немовля вже не є немовлям у традиційному розумінні цього слова. Воно перетворюється на «чужого», не є навіть живою істотою, бо «має вмерти» [11, с. 162]: дитина – потенційний покійник.

Такі висновки підтверджено відповідною емоційно-дієвою реакцією, викликаною ілюктивними силами аналізованих оцінних номінацій, – траурним співом на грі-похороні. Найменування «дитина», що поза контекстом міститься на шкалі оцінок у «нейтральній зоні», у контексті аналізованої новели зміщується в бік «зони негативної» і займає, на нашу думку, позицію між шостим і сьомим її елементами («поганий» – «дуже поганий»).

На користь цього свідчить наявність уже згаданих контекстуальних інтенсифікаторів, адже означення поза текстом новели не є власне такими, оскільки ні вказівний займенник «ця», ні присвійний займенник у поєднанні з заперечною часткою «не наша», ні відносний (присвійний) прикметник «гусарська» («гусарева») чи неузгоджене означення, виражене сполученням іменника з прикметником у родовому відмінку однини «дитина гусаря московського», не можуть посилювати жодної ознаки, тому й виконують функцію інтенсифікаторів тільки в зазначеному контексті.

Попри виразно негативний оцінний відтінок значення номінації «дитина» в аналізованій новелі, належність її до «зони нейтрального» все ж таки доволі помітна. Про це свідчить не тільки присутність кількох суб'єктів оцінки, що вже передбачає можливість «аксіологічної суперечки», при якій зіштовхуються різні (подекуди протилежні) погляди й думки, а й існування сильного дескриптивного компонента в значенні аналізованої номінації, який вважаємо єдиною передумовою істинного погляду на об'єкт оцінки.

Порівняймо: «... аби ця дитина не находилася в хаті, бо вона не наша дитина, а гусаря московського ..., або ти її вбий, або закопай, а я її не хочу...» [11, с. 162]. Зазначена характеристика немовляти зрадженним чоловіком активі-

зує суб'єктивний (оцінний) компонент значення лексеми, який виявляється тільки в її поєднанні з контекстуальними інтенсифікаторами.

«Це така дитина, як кожда, а твій тато якийсь дурний» [11, с. 162]. Характеристика дитини малим Максимом, одним з пістунів, активізує об'єктивний (дескриптивний) семантичний компонент лексеми, який орієнтується на реальні, «справжні» властивості об'єкта.

Таким чином, у будь-якому оцінному висловлюванні існують об'єктивний (дескриптивний, ознаковий) і суб'єктивний (емотивний, власне оцінний) компоненти, які, безпосередньо взаємодіючи, утворюють континуум, де, відповідно до певної прагматичної ситуації, превалює той чи той чинник.

З позиції аксіологічного аспекта дослідження будь-який художній текст, його зрощеність, передбачають взаємодію всіх складових, з-поміж яких оцінні номінації як особливі елементи суб'єктивно-об'єктивного характеру. Присутність у їхній структурі власне оцінного фактора сприяє формуванню авторського погляду на світ стосунків між об'єктами дійсності, активізує, трансформує чи модифікує імпліцитні смисли, тим самим розкриваючи глибинний зміст як окремих образів, так і всього тексту.

Саме тому основний конфлікт аналізованої новели, внутрішній світ головних героїв, специфіка їхніх стосунків, особливо чітка межа між дорослим (у новелі надто суб'єктивним) і дитячим (у творі близьким до істинного, об'єктивним) світобаченням не були б достатньо висвітленими, якщо б до уваги не бралися аксіологічні номінації як елементи специфічного суб'єктивно-об'єктивного характеру і їхнє функціонування в художньому тексті.

Вагомим імпліцитним виявом оцінності найменувань є також їхня внутрішня форма – «концептуальна ознака, закріплена в слові, що в ... дискурсі сприяє розширенню засобів його інтерпретації і розуміння; вона включається в процес розкриття «інтенцій» знака (слова, словосполучення, ...тексту в цілому), констатуючи той його аспект, який узгоджується із ситуацією використання тексту, спеціальними кодами побутового, сакрального, символічного характеру [1, с. 261].

Активізуючись у відповідному контексті, вона може викликати позитивні чи негативні за емоційним сприйняттям асоціативно-образні уявлення, сприяти експресивному забарвленню лексичного значення слова, бути основою конотації, виявляти глибинні відтінки семантики кваліфікативно мар-

кованої номінації, модифікувати її дескриптивний компонент, перетворюючи на оцінний.

Залежно від контексту як сукупності формально фіксованих умов внутрішня форма слова збагачується, набуваючи в тексті додаткових семантичних відтінків чи й зовсім протилежного значення.

Ключове найменування-заголовок новели Василя Стефаника «Злодій» [11, с. 131–137] містить у семантиці негативний аксіологічний відтінок, який, активізуючись у тексті художнього твору, репрезентує дотекстову ідею, що визначає глибинний зміст усієї новели.

Назва аналізованого твору – саме те ключове слово, що є своєрідним концептуально-образним сценарієм, «текстом-вірогідністю», «передтекстом», який окреслює межі асоціативного розгортання топіків [10, с. 131], окреслює естетичну вартісність тексту, мотивацію поведінки героїв і врешті-решт визначає естетичну значущість, пов'язуючи його інтерпретацію як мистецького твору певної епохи з попередніми інтерпретаціями на рівні інших текстів з аналогічними семантичними асоціаціями. Внутрішня форма заголовка містить основу «першопочатку», що проєктує можливості майбутньої модифікації тексту, оприявлює його виміри, які перебувають у неподільній єдності.

Згідно з результатами дослідження історичного мовного матеріалу зазначена номінація закріпилася на позначення крадіїв тільки в частині слов'янських мов. Порівняймо: білоруське *ЗЛОДЗЕЙ* – «крадій», польське *ZŁODZIEJ* – «крадій» [4, с. 267]. Однак це значення є пізнішим семантичним нашаруванням. Первісний же, вихідний рівень семантики слова в українській мові тісно переплітається з його внутрішньою формою: найменування «злодій» (ст.-сл. *ЗЪЛОДЪИ* – «злочинець», др. *ЗЪЛОДЪИ* – «злочинець, лиходій, крадій», прасл. **zъlodějъ*) – це складне слово, утворене сполученням основ іменника *zъlo* і дієслова *dě(ja)ti* [4, с. 267], яке спочатку номінувало «людину, що чинить будь-яке зло».

Для інтерпретації тексту новели важливим є власне аксіологічний компонент семантики оцінно-образної номінації, домінантний для внутрішньоформної концептуальної ознаки з виразним негативним відтінком, оскільки крізь його призму розкриваються приховані смисли твору, активізується процес творення оказіональних значень не лише окремих номінативних одиниць, але й тексту в цілому, для якого він є безперервним. Адже «...текст, як зерно, що містить програму

майбутнього розвитку, не є статичною і незмінною в самій собі даністю. Внутрішня не-до-кінця-визначеність з новими контекстами – резерв для його динаміки» [10, с. 132].

Тому внутрішня форма ключового слова, «базуючись на лексико-семантичному рівні організації тексту, активізує й те, що закладено в семантичній структурі окремого слова, і те нове, ще не вербалізоване, що утворюється на інших мовних рівнях – на перетині типологічно відмінних структур» [10, с. 133].

Простежмо згадані процеси на прикладі новели Василя Стефаника «Злодій». В аналізованому творі розгортається дещо незвична ситуація. До не зовсім багатой господи «завітав» злодій – «*дужий, потужний хлопець*» [11, с. 131]. Для того, щоб поквитатися з крадієм, господар Георгій запрошує сусідів Михайла та Максима. Розправа над кривдником перетворюється на кривавий лжесуд.

Лише завдяки активізації внутрішньої форми оцінно-образного найменування «злодій» читач довідується, хто насправді є «тим, хто чинить зло». Наче в театрі абсурду актори (герої новели) помінялися ролями: ті, хто чинить суд над крадієм, і, на перший погляд, є суддями, насправді «злодії», яких засуджено буде у вічності. Газди як речники людської справедливості і її носії в експліцитному вимірі тексту художнього твору, занадто поспішаючи, забувають про існування Божого Суду і його надзвичайну терплячість. «*Справедливість не є швидкою, як це вважали апостоли, і Божя справедливість може чекати віками*» [2, с. 595].

Чоловіки із захисників власності стають злодіями (маємо на увазі первинний рівень семантики слова). Вони забувають істинний і вічно правильний закон, проголошений Ісусом Христом на горі в Галілеї: «*Любіть і ворогів своїх... Не противтеся злу*» [8, с. 8].

У процесі інтерпретації тексту новели читач зустрічається з так званою гіпотезою первинного, основного, архетипного тексту. Адже одним зі значень будь-якого тексту як художнього знака, зрощеної структури, загальної пам'яті без особистісного й індивідуального досвіду є «втягування» в повідомлення позатекстових асоціацій різних рівнів – від найбільш загальних до надто особистісних.

Для аналізованої новели, як і для багатьох інших зразків «малої прози» Василя Стефаника, архетипним текстом (одночасно «текстом-вірогідністю», «ідеєю») є незаперечні істини з Біблії. Зрозуміти його інтенцію і спрямувати інтерпретацію змісту в правильне русло допомагає читачеві

внутрішня форма текстоорієнтованої ключової номінації, що є ядром декодування прихованих смислів.

За «Етимологічним словником української мови» складне утворення «злодій» походить від двох основ, одна з яких *zъlo*, споріднена з литовським *atzulas (atzulus)* – «черствий, грубий, нелюдський»; з авестійським *zurah* – «кривда, несправедливість»; з давньоіндійським *hva`rate* – відхиляється від правильного напрямку», *hvalati* – «блудить, вештається, падає» [4, с. 266]. Інша ж основа *dě(ja)ti* (др.*дѣяти*) – «робити, чіпати, говорити», споріднена з ст.-сл. *дѣяти* (діяти), чеським *diti*, нижньолужицьким *žas*, що означають «сказати» [4, с. 94].

Етимологія твірних слів переконливо свідчить на користь того, що в основу найменування були закладені ознаки приблизно такого типу: «той, хто кривдить, чинить несправедливо, говорить зле»; «той, хто є черствим, грубим, нелюдським». Саме вони стають центральними та смислотвірними для тексту новели як одиниці, що характеризується особливою зрошеністю.

З урахуванням об'єктивних критеріїв оцінювання будь-якого культурологічного дискурсу, красного письменства зокрема, за основу інтерпретації новели Василя Стефаника «Злодій» беремо архетипний текст (Біблію, Новий Заповіт) і декодовану на його основі номінацію «злодій» як ключовий елемент. Орієнтуючись на християнський моральний ідеал і відповідно обігруючи внутрішню форму аналізованого найменування, визначаємо позицію героїв у структурі тексту новели.

«Експліцитний» злодій у творі є тільки крадієм, бо порушує восьму заповідь Божу «Не вкради». Його ж судді, «правильні та чесні газди-християни», власною поведінкою заперечують основні засади цієї релігії, проголошені Ісусом Христом. Серед них: *«Не судить своїх ближніх..., щоб не суджено вас; прощайте і простять вам; давайте і дадуть вам. Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас про-*

клинає... Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» [8, с. 8].

Злодій (крадій) не противиться злому («*І коли вдарить тебе хто у праву щоку твоєю – підстав йому й другу ...*» [5, с. 8] і, намагаючись поцілувати руку, яка, не маючи на те Божого дозволу, карає, тим самим рятує більш вагому частину своєї особистості – душу («... *мені отак утворилося в голові, що я маю тут згинутися і сего газду в руку поцілувати, аби мені Бог гріха зменишив*» [11, с. 136].

З порушника закону в якийсь момент завдяки каяттю він одразу перетворюється на мученика. З того, «хто чинить несправедливо», стає тим, «над ким чинять несправедливо». Тому символічною є сцена розправи над людиною, яка сидить під образами, – осяяною Божою Ласкою. («*Я не віду, я виджу, що не віду, бо я маю тут під образами сидіти*» [11, с. 137]. Скривджені вмиль перетворюються на кривдників: ті, яких сприймаємо на початку новели як газдів Максима й Михайла, у кінці тексту стають «*голодними вовками, що кинулися на жертву*» [11, с. 137].

Як бачимо, визначальною в процесі інтерпретації змісту новели Василя Стефаника «Злодій» є не експліцитна внутрішня форма ключової лексеми, а її імпліцитні компоненти, що виявляють латентні значення, здатні залишатися інваріантними при будь-яких текстових трансформаціях. Завдяки їм внутрішню форму аналізованої аксіологічної номінації-ключового слова «злодій» «ототожнюють з несказанністю ..., яку треба шукати поза текстом чи під його поверхнею, адже справжнє значення без кінця вислизає і втікає [10, с. 136].

Саме внутрішня форма оцінно-образного найменування-заголовка у всій сукупності значенневого наповнення є тією дотекстовою ознакою, яка, реалізуючись, сприяє новому прочитанню художнього тексту. Будучи поліфонічною, внутрішньоформна концептуальна ознака є відправною смислотвірною точкою формування мотивів, модифікації поведінки головних героїв і виразним образом образності художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 296 с.
2. Друга книга Мойсеєва: Вихід. *Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту*. Об'єднання біблійних товариств, 1980. С. 73–126.
3. Еко Умберто. Маятник Фуко. Львів : Літопис, 1998. 751 с.
4. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Академія наук УРСР ; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1. 632 с.
5. Євангеліє від Св. Матвія. *Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту*. Об'єднання біблійних товариств, 1980. С. 3–46.

6. Кияк Т. Г. Мотивованість лексичних одиниць: кількісні та якісні характеристики. Львів : Вища школа, 1988. 164 с.
7. Космеда Тетяна. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 349 с.
8. Об'явлення святого Івана Богослова. *Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту*. Об'єднання біблійних товариств, 1980. С. 300–319.
9. Словник синонімів української мови : У 2 т. / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні ; Інститут української мови ; НАН України. Київ : Наукова думка, 1999. Т. 1. 1026 с.
10. Соловій У. В. Оцінно-образна номінація у структурі художнього тексту (на матеріалі української «малої прози» кінця ХІХ–початку ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2003. 216 с.
11. Стефаник Василь. Камінний хрест. Київ : Школа, 2007. 272 с.
12. Художній текст – слово – образ: лінгвостилістичний аналіз : монографія / М. І. Голянич та ін. ; Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2010. 408 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025